

DISCURSOS

LLEGITS EN LA

“REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS” DE BARCELONA

EN LA SOLEMNE RECEPCIÓ PÚBLICA DE

D. ROSEND SERRA Y PAGÈS

EL DÍA 15 DE JUNY DE 1924

BARCELONA

IMP. «ATLAS GEOGRÁFICO» - CONSELL DE CENT, 140

1924

DISCURSOS

LLEGITS EN LA SOLEMNE RECEPCIÓ PÚBLICA DE

D. ROSEND SERRA Y PAGÈS

DISCURSOS

LLEGITS EN LA

“REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS” DE BARCELONA

EN LA SOLEMNE RECEPCIÓ PÚBLICA DE

D. ROSEND SERRA Y PAGÈS

EL DÍA 15 DE JUNY DE 1924

BARCELONA

IMP. «ATLAS GEOGRÁFICO» - CONSELL DE CENT, 140

1924

LES NOSTRES LLEGENDES

ILUSTRÍSSIM SENYOR PRESIDENT:

ILUSTRES AUTORITATS, DELEGATS Y COLEGUES:

DAMES Y CAVALLERS:

L' exquisida y may prou agrahida benvolensa dels senyors Acadèmichs, m' ha dut aquí en el sí d' aquesta corporació secular, a ocupar la vostra atenció per una bella estona, en compliment d' un deber reglamentari. La natural temensa en qui com jo se reconeix molt inferior als mèrits que tan senyalada distinció suposa, se veu aumentada encara, al considerar el lloch que m' ha sigut designat, en substitució del excels artista, del gran home de virtuts cíviques, del eruditíssim arqueòlech y historiador, del vigorós publicista, del generós don Lluís Domènech y Montaner (1850-1923), a qui en mala hora fa poch que la mort va arreballarnos.

Una convivència diària durant llargs anys en una «penya» ateneïsta, per ahont han anat desfilant figures d' alt relleu en el nostre Renaxement, com En Sardà, el crítich eminent; l' Alió, el músich pulcre; En Vilanova, el costumista ben castiç; En Suñol, l' orador de sana doctrina y forma impecable, y l' Oliver, el poeta parnassià, per no citar-ne només que alguns d' entre 'ls morts, va donarme ocasió de poder apreciar en son alt valor, els mèrits insòlits del gran patrici, que tots reconeixem per home superior.

Modest y senzill com qui més, dexava translluhir de seguit la noblesa de cor y l' elevació d' esperit que li eren ingènites. Quan ell enrahonava, tothom se l' escoltava ab la devoció que inspira 'l mestre venerable, y la seva conversa planera, defugint sempre la pedanteria, era font abundosa de veritable sabiesa, ab exemples gráfichs trobats sobtadament que aclarien els conceptes sense dexarhi lloch a dubte.

No sé pas lo que era'l seu fort: científich y artista per carrera feta ab tota brillantor; d'intensa cultura literaria; conexedor a fons de la nostra historia y de l'arqueologia, en les que tenia mólt sovint idees propries, contradient ab rahons irrefutables l'opinió de célebres tractadistes; en resúm, era una enciclopedia vivent, afavorida per una memoria prodigiosa.

Més, per sobre dels conexements científichs, literaris y arqueològichs, se destacava l'home de bondat inagotable, de procedir dreturer, de conversa agradosa ribetejada d'elegant causticitat y enamorat de tot lo nostre.

La càtedra en l'Escola d'Arquitectura, de la que va arribar a ésser director, y l'exercici de la carrera, no li omplien prou la vida activíssima que va dur sempre, enamorantse a cada moment de coses noves, com a bon artista qu'era. Va debutar com arquitecte ab la tomba d'En Clavé, y ben aviat tothòm li reconeixia'l mèrit ab el projecte del Institut de Segona Ensenyança, fet ab la col·laboració d'En Vilaséca. En l'improvisada Exposició Universal de 1888, va ferhi un paper de primer ordre, y sort va tenirne Barcelona; el Restaurant del Parch, l'Hotel Internacional capaç per allotjarhi un miler de persones, fet en 53 dies y dirigit de memoria, l'habilitació de Casa la Ciutat per habitacions de la Reyna Regent y el seu seguici; tot axò unit a la consulta de cada moment per dificultats inevitables que sempre sortien, havent d'acudir per tot arreu y guiant als artistes coòperadors, especialment en ceràmica y ferros forjats, va posar de relleu en ell les qualitats de projectista, organitzador y director d'altíssimes dots, a la vegada que d'una pèrseverancia inaudita.

No hi ha per què enumerar totes les obres arquitectòniques: Barcelona compta entre altres l'Orfeó Català, la casa d'En Lleó, els tallers d'En Thómas y de Montaner y Simón, podentse citar per damunt de tot l'Hospital de Sant Pau, veritablement monumental, que al gust més refinat per alleugerir en lo possible la situació dels albergs, uneix condicions inmillorables entre les institucions anàlogues del extranger, per la bona distribució de serveys y tota mena d'exigencies segons la ciencia moderna. A Comillas, a Reus, a Canet de Mar, a Olot, hi ha diferents

edificis, uns de planta y altres restaurats, que proclamen ben alt l'actuació del arquitecte doctíssim, guanyador en varies ocasions del premi concedit per l'Ajuntament de Barcelona. Va fer varis projectes de monuments, recordant, entre ells, el del rey En Jaume I per la Catedral de Tarragona; el dels restos de reys y infants que ab motiu de la profanació de Poblet en 1835 varen quedar barrejats, y 'l d'En Jofre el Pilós per Ripoll, actualment en una urna interina que hi ha en el creuer del monestir, coberta ab drap riquíssim, projectat axis mateix per ell y confeccionat a casa seva ab gran premura.

Sa competència indiscutible en arqueologia va durlo a la direcció de la gran «Historia general del Arte» que Montaner y Simón varen començar a publicar en 1886, escrivinthi ell mateix l'arquitectura retrospectiva corresponent a l'època primitiva, Egipte, Caldea y Assiria, ab nombrosos gravats y làmines representant plantes, alçats, vistes actuals, estructures y perspectives, en els quals se veu la mà del artista refinat. Per cert que aquesta obra que tant a gust feya, va haverla de dexar perque estava redactada y ilustrada ab tanta consciència, que no 'n podia treure un sou remunerador.

No cal dir que l'arquitectura catalana la conexia ben bé, puix havia estudiat tots els monuments en ses moltíssimes excursions per totes les nostres comarques. No s'havia concretat a lo més visible, a les iglesies, sinó que havia estudiat per igual les construccions civils y les militars. Sos propòsits havien sigut de publicar una obra monumental sobre «L' Art romànic a Catalunya», però veient les dificultats materials ab que s'havia de lluytar per una empresa semblant de públich molt restringit, va desistirne, dexant una sèrie copiosa de monografies, que haurien sigut altres tants capítols d'aquella: «Sant Benet de Bages», «Sant Cugat del Vallès», «Santa Maria del Estany», «Poblet», de la que 'n va fer el volum XII de la Biblioteca titulada «El Arte en España»; «Centcellès», que va servirli per al discurs d'entrada en aquesta «Real Academia de Bones Lletres»; «L'arquitectura y la estrategia en la Crònica de D. Jaume», «La destrucció sarrahina y la Reconquesta» y «Esculptura romànica», inacabada.

No es pas que sos estudis s' haguessin reduhit a l' època romànica, perque varen comprendre tots els períodes; axis té les següents monografies: «Construccions ibèriques», «Tarracò romana», «Casa la Ciutat de Barcelona», «Ceràmica hispano-morisca», «Los joyells», «Les arts sumptuaries fins al sigle xv», «Recull de datos dels monuments fins al sigle xiii», y una quantitat enorme de paperetes, croquis y material gràfic sobre 'ls assumptes més variats de l' Historia y l' Arqueologia catalanes. Compartia ab l' estudi arqueològic l' investigació científica inherent a l' arquitectura, com ho testimonien sos excelents treballs: «Acústica en les construccions» y «Teoria de la iluminació solar», que, segons tinch entès, poden calificarse d' obres mestres sense reserva. L' anàlisi detingut dels ornaments en les construccions, de la documentació y de les monedes, va portarlo a la identificació dels escuts y emblemes, a la vegada que al estudi genealògic de les families comtals y dels feudals poderosos que havien exercit influencia notable en l' historia de Catalunya, com els Montcada, Galceràn de Pinós, Folch de Cardona y altres. L' Heràldica, per tant, va ser objecte predilecte de ses aficions durant molts anys, apartantse des del bell començ de lo estatuit pels tractadistes, que són ja de la decadencia, y anantse 'n a buscar els orígens directament en els monuments y en l' historia. El resultat d' aquest mètode propi, va poder apreciarse en les conferencies que va donar en l' «Ateneu Barcelonès» y en el de Madrit, en el formidable «Armorial històric Català» premiat en el Concurs Martorell de 1922, y en les monografies que ha dexas sobre: «Aparició de les senyals heràldiques en los monuments de Catalunya», «Els comtes d' Urgell», «... d' Empuries», «... de Pallars» y «Els Borjas».

D' entre 'ls manuscrits que ha dexas, cal esmentar d' una manera especial «L' iniquitat de Casp», obra abultada ab referencia al Parlament que va despossehir de la corona aragonesa al comte d' Urgell, de la qual va llegir un fragment en aquesta Corporació. Es interessantíssim pel nou aspecte que fa veure en la qüestió injustament fallada, degut a l' ambició de Benet XIII y a la mala fè de la major part dels compromissaris; causa per la qual no va voler donarla a l' estampa, malgrat de l' insistencia ab que

varis amichs l'hi pregavem, puix creya que fora «com tirar una galleda d'aygua freda sobre'ls entusiasmes dels patriotes».

Home de cultura general, conexia bé les obres clàssiques y les de la moderna literatura en ses diferents escoles. Era de gust depurat, sentia l'afició al llibre y se dolia molt de com encarrilaven al públich per els viaranyes de la grolleria y de males doctrines. Axó va determinar-lo a fundar la Biblioteca «Arte y Letras», notable per les obres que va anar publicant, en forma elegant y de singular baratura.

Com escriptor vibrant y emotiu, poden citarseli els moltíssims articles ab el pseudònim de «Batxiller Gonçaga» en «La Renaixença», sense firma en «La Veu de Catalunya», y en moltes altres, com «La Lectura», de Madrit, y «Lo Regionalista», de Barcelona, algùn dels quals podria ésser posat ben bé com a model, si s'feya una antologia periodística. Però allí ahont se'l veyia atitllat en la forma y d'una sinceritat conmovedora en el fons, era en les necrologies dedicades als amichs, com les que recordo de l'Alió, del Dr. Robert y de l'Ildefons Suñol.

La catalogació dels seus treballs, no es pas una tasca fàcil; perque si era treballador incansable, no era metòdich. Prenent y dexant la feyna en tota ocasió, s' enamorava d' incidents del assumpte principal, que quedava arreconat, y descontent sempre de la seva obra, la volia polir; quedant incomplerta, perque sovint la desmembrava per referla y no se'n recordava més. Axis ha passat ab varis discursos y conferencies de valor positiu, que havent sigut pronunciats, han quedat sense publicarse.

Finalment, la seva actuació dins del Catalanisme es prou coneguda de tothóm. Afiliat entre'ls primers de «La Jove Catalunya», va empendre's una campanya vigorosa y plena de seny, criticada algùn cop pels extremistes; pot veure's condensada la seva doctrina en els discursos presidencials dels «Jochs Florals» de 1895 y del «Ateneu Barcelonès» de 1898, y molt especialment en l'obra «Estudis polítichs», publicada en 1905 per la Biblioteca de «L'Avenç», qu'es una tría de discursos y articles. President de la «Lliga de Catalunya» y de l'«Unió Catalanista», va serho per aquest titol y per sa alta significació, de l'Assamblea

de Manresa en 1892, axís com més tart En Polavieja va cridarlo per estudiar la concessió de l'autonomia. Elegit diputat a Corts en la legislatura de 1901 a 1905, juntament ab En Robert, En Rusiñol y En Torras, va acabar per retirar-se de la política, que li va amargar els últims anys de la vida.

Gens amich de faramalles y de popularitat, ha mort sense 'l reconexement degut al sabi y al eminent patrici; però la posteritat li farà justícia, porque axís se sol reservar el premi als grans homes.

* * *

Dedicat per pura afició als estudis tradicionistes, conjunt marvellós de la sabiesa y sentiment populars que unes generacions van transmetent a les altres, he cregut qu'en aquest acte solemniat escauria senyalar un punt del nostre Folklore; més bé en el sentit de toch d'atenció, que de tractat doctrinal, per al que 'm mancarien les forces.

«Les nostres Llegendes» (1) són assumptes sempre d'actualitat, que a tothòm interessen: als uns per contarles y als altres per escoltarles; als artistes, per inspirars'hi; als historiadors, per indagarne la certesa; als crítichs, per esbrinarne les fonts y transformacions successives; als etnògrafs y antropòlechs, per fer les deduccions consegüents a l'origen, emigracions y fusions de pobles; als moralistes, per extreure'n l'exemplaritat y ferne aplicacions y, en poques paraules, a tots els individus de la societat, ja que les llegendes són les matexes petjades nostres, que hem anat dexant en el curs de la vida, senyalantnos el camí fet y per tant la direcció a seguir, si tenim els ulls fits a l'objectiu que's deu perseguir; o al contrari, si es que'ns en hem desviat, per canviarla.

Però aquestes petjades, van esborrantse pel moltíssim temps transcorregut y no pas totes per igual; dependent de la solidesa del terrer y de les causes externes que hi han exercit llur influencia. Per axò cal catalogarles totes y descriureles tal com siguin, prescindint en molts casos de com els diversos autors les hagin tractades.

Aquesta tasca, noble y eminentment cultural, es de tota necessitat, perquè la vida neguitosa d'ara no s'avé gayre ab els idealismes d'èpoques passades y l'afany de renovació porta unes ànsies d'anorreament, que són una amenaça per toté els valors d'ordre moral, que va excluint la cotisació de la Llotja moderna.

S'ha dit mólt que les llegendes eren narracions de les vides dels sants y dels màrtirs, que s'havien de llegir a certes hores, en les comunitats religioses. No falta qui creu que són histories adulterades, o be texits de successos maravellosos, y fins per alguns són simplement contalles inverossímils.

Per altra part, el desitg de dotar de fets memorables a les poblacions ahont poca cosa ha passat d'extraordinari y la despreocupació de móltos autors, que, per servir plats forts al públich, no han vacilat en inventarse gestes heróyques, han fet que mentres per un costat el sentit veritable de la llegenda's desvirtuava, per l'altre s'aumentava prodigiosament el nombre d'aquestes.

Llegenda es la narració poetisada dels fets històrichs o tinguts en tal concepte.

Segons sigui son origen, variarà en la forma y en l'essencia. Si prové netament del poble, tindrem l'indicació senzilla y concreta, basada en la creencia d'un fet real o suposat. Poques frasses basten sovint per contar una *llegenda popular*, encantadora per l'ingenuitat y no pas per les gales retòriques; reduhida al extrém de la simplicitat, que axis es fàcilment recordable y transmissible de generació a generació, que es com va ennoblintse.

La llegenda més generalment tractada es la *religiosa*, norma y mirall en tots els actes de la vida; la *patriòtica* no's queda pas enderrera, perquè es l'afirmació de l'existència colectiva; la *fantàstica*, admiració de les ànimes càndides, constitueix un bellíssim conjunt de relacions maravelloses sortit de la ubèrrima mitologia y de les tètriques concepcions mitjevals, que omple l'imaginació del poble; la *cavalleresca*, reminiscencia del sistema feudal, es l'esmicolament dels llibres de cavalleries, referits en els episodis assimilables per la nostra època; la *vulgar*, que té una extensió immensa, des d'els fets atribuïts a

persones de mala vida, però ab valentia y menyspreu de la propria existencia, als dels mestres del enginy y de la gracia; y l'*amorosa*, poch prodigada a Catalunya, per haverse sempre considerat tàcitament que l'ocuparse'n massa, venia a ser com una feblesa del esperit, que s'oposava al caràcter ferreny y auster dels nostres avant-passats, tots d'una peça.

Hi ha un grup considerabilíssim de narracions curtes, que ni per les dimensions, ni per els personatjes, ni per els assumptes, poden enquadrarse dins del march de les llegendes, que propiament els hi vindria gran. Venen a ésser lo que les corrandes respecte a les cançons, que si les primeres desenrotllen una sola idea, les últimes descapdellen una veritable acció dramàtica o còmica. Podria anomenarseles «llegendetes» y usualment són molt curtes, imprecises, referintse a una cosa, a una persona o a un incident, venint a formar com el Diccionari enciclopèdich del poble, ahont s'hi ha abocat tot el cabal històrico-moral de l'humanitat contingut en les obres mestres, a la vegada que les ciències naturals pintoresques. Són *fets llegendaris* que's van esborrant ab el temps per lo poch que abracen, servint, no obstant, algùn cop, de nucli originari a una llegenda de gran volada.

Hi ha una altra serie de llegendes, propiament *erudites*, en contraposició a les populars, les quals constaten fets suposats, ab fins patriòtics ordinariament; per més que sovint sigui origen d'elles, l'adular als poderosos o l'afany de dir coses noves. El patriotisme (ben o mal entès, que no es pas aquesta l'ocasió d'escatirho) ha volgut sempre fer remontar l'història del poble, comarca o nació, a una antigor tan llunyana com fos possible. Ab freqüència, una cita històrica de difícil atribució, una semblança de nom o una mera possibilitat, ha sigut prou per precisar un origen o dexar sentat un acontexement, al que no s'ha trigit a voltar de detalls sugestius y a brodarlo, per ferlo menys susceptible de dubte. Fins els héroes mateixos, prou vegades són creació dels primers historiadors, que contaven els fets indubtables, encara que veritablement no sabessin a qui atribuirlos. No hi ha més que repassar totes les histories primitives y 'ls començos dels estats que

varen anar fundantse baix el règimen feudal, per veure sobirans y capdills imaginaris, arribant a fixarse fins dinasties que varen governar molt temps y que després ha rebutjat per complert la crítica històrica. ¿Els suïços no han creat un Guillelm Tell, deslliurador de la patria esclavizada pels austriachs? Tot y ser un personatge imaginari, no sols es venerada la seva memoria, sinó que tothom sab la seva biografia per les puntes dels dits. Es el mateix cas qu'entre nosaltres l'Otger Cataló, donant el nom y l'escut a Catalunya, després d'haver reconquerit als sarrahins tota la banda pirinenca. Malgrat de ser una pura ficció, ha de veure's en abdos casos l'esperit del poble: Guillelm Tell y Otger Cataló són el símbol de la deslliurança real y efectiva.

Alli ahont pot ferse cullita abundosa de llegendes, es en els orígens nobiliaris, que certament arrenquen, en la nostra terra, dels primers temps de la Reconquesta. Els nou Barons de la Fama a les ordres de l'Otger Cataló, són sens dubte llegendaris; moltes de les executories otorgades per Carlemany no seràn pas més veritables; y, ab tot, el fonament de la noblesa catalana ha de veure's en aquella època de lluyta esforçada, que varen organisar y dirigir uns quants dels més arcits catalans, fentse forts en les afraus dels Pirineus més amagades. Els autors posen la llegenda (ja no dich l'història) de Cataló ab les tres ternes del «dapifer» de Montcada ab En Pinós y Mataplana, En Cervera ab En Cervelló y l'Alemaný, y l'Anglesola ab En Ribelles y l'Erill, entre 'ls anys 723 y 735, en que va morir el capitost continuant allavores la Reconquesta els esmentats barons y llurs descendents. Ara bé: aquesta va ser l'època de lluyta en que's varen anar formant els nuclis de resistencia, auxiliats més tart pels reys franchs pel compte que 'ls tenia de formar una «Marca Hispànica» o frontera defensada, que 'ls posés a cobert de les incursions agarenes. Ben aviat va repartirse 'l territori entre varis comtats, que únicament podien buscar l'ajuda dels franchs, ja que la monarquia gòtica havia desaparegut ab les atrevides escomeses musulmiques. Donchs en 736, ja apareix el princep Quintilià de Montgrony, abans de la divisió territorial de Catalunya vella, y l'història compro-

va que les tres ternes de barons, corresponen a nou llinatges catalans d'antiquíssim abalori, que s'havien fet cèlebres per llurs empreses guerrerres. Podria citarse tota una literatura històrica y poètica, envellint en lo possible els orígens heràldichs y inflant considerablement els fets, tal com s'ha vingut fent en tots els països y com se practica encara avuy; puix per més que estiguem massa metalisats, encara se solliciten efusivament els títols de noblesa, acompanyats d'unes genealogies, que algunes vegades no són pas més reals que les dels nou Barons de la Fama.

Les llegendes erudites, no's concreten pas als extrems esmentats, sinó que, segons el gust de les èpoques, se feyen comparéixer aquí als deus, hèroes y apòstols. En l'actualitat, axò ha passat de moda y molts se contenten en explicarse petites coses. Ara ja no's parla de Túbal, Hèrcules, Geriò, Herodes y Sant Pau; se troba més erudit, per exemple, explicar l'origen del ball de les moratxes en la nostra costa, perpetuant el fet del moro Bennassat, enamorat de l'encisadora Mercè (en època en que encara no's donava aquest nom a les noyes), la qual, no fent cap cas de les insinuacions del galant africà per l'abím religiós que'ls separava, va trencar, devant de tots els concurrents, les ampolletes de preuada essencia que ell li va oferir en penyora de la passió amorosa que'l dominava.

Y al parlar de les llegendes erudites, com contraposades a les genuines del poble, no vull pas significar que sovint aquest no les accepti. Una llegenda es com una rondalla o una cançó, que no cal creure que les hagin hagudes de fer un pastor, un pagès o bé un pescador. Totes han sigut compostes per un individu, lletrat o analfabet, que ha sabut interpretar la manera de sentir del seu poble. La cançó popular de la «Dama d'Aragó» va ser dictada per un poeta excels; y en cambi n'hi ha que han sigut compostes per gent grollera que han donat prova d'un mal gust evident, com per ser celebrades entre un públich tabernari.

La *llegenda literaria* ha d'entrar en la nomenclatura llegendística, per més que sigui del domini de la literatura. Nascuda de l'interpretació popular o de la creació erudita admesa pel poble, ha sigut desenrotllada per un

prosista o un poeta, ab afegiment de tots els elements que s'han cregut necessaris per situar bé al lector, proporcionant axís tot l'interès possible a l'assumpte. Unes vegades no hi ha cap fonament històrich, com l'origen de l'escut català fet ab la sanch d'En Jofre el Pilós; sols un fet indubtable, l'escut en sí, al voltant del qual s'hi juxtaposen episodis y incidents nombrosos que acaben per enfosquir al primer. L'assassinat de l'abat Viure a Sant Cugat del Vallés y la mort d'En Berenguer del Coll, són dos successos plenament confirmats per documents autèntichs, que han fet néixer dues llegendes d'argument interessantíssim, dignes de la ploma d'un Dumas o de la música d'un Wagner. En tots els països són les més estimades, y quan troben un geni que les tracta, un Calderón de la Barca, un Shakespeare, un Chateaubriand o un Mossèn Cinto, en surten les obres capdals que l'humanitat per sempre més admira.

No s'han pas de confondre ab les *histories llegendaries*; perque si aquelles són composicions literaries basades en fets reals o suposats, aquestes són histories certes en les que s'hi descapdellen successos de transcendencia, heròychs y de gran relléu, als quals sovint els historiadors hi afegexen detalls per augmentarne l'interès, per edificar al lector y per inspirar amor a la patria. El microscopi y 'ls reactius de la crítica han circumscrit el camp de l'istoria a sos veritables limits, però han amarat l'humanitat d'excepticisme y d'ironia. L'autor anònim que va escriure «La fi del Comte d'Urgell» va pintar un quadro a lo Puvis de Chavannes, treyntne lo que enlletgís el paisatge y afeginthi tots els elements possibles de bellesa, composant un conjunt harmònich que fés ressaltar la dissort del home, no pas hèroe esforçat, sinó noble y digne, última branca de la dinastia catalana, que moria corsecantse penosament als rigors del destí implacable.

L'istoria tota d'abans era llegendaria. No's proposava exclusivament l'averiguació estricta de lo succehit; la guiava un esperit exemplar, plananthi sempre les normes del bon gust, y per axò 'ls autors agermanaven l'Historia ab la Literatura. Mentres l'enteresa d'En Fiva-

ller ya mantenerse viva y 's tenia per històrica, semblava que sos èmuls se succehien en el Concell de Cent; quan se va saber que allò era ficció pura, l'esperit en va desaparèixer de la nostra casa payral.

Les llegendes, plantes flayroses ab esplèndida brotada de flors, que, esmaltant el camp herbat de l'història, en treuen la monotonía a força de repetir-se sempre les matexes lluytes y ambicions, tenen ben bé una semblança ab aquelles. N'hi ha que són plenes de vida, corpulents, damunt de bon tou de terra assahonada, ab una ufana que no pot passar desapercibuda a ningú; y altres, migrades, que ab prou feynes poden anar vivint, en el grapatet de terra depositada en la poch determinada concavitat de la roca. Però, tant l'una com l'altra, estant ben arrapades al terrer al qual deuen la subsistència, en són ben característiques. Llurs arrels van a xuclar tan lluny com poden els elements que 'ls són precisos per l'existència; y axis veurèm la flor de la llegenda actual, formada ab elements del hieratisme egipciach, de la mitologia clàssica, de la rudesia germànica, de l'ascetisme cristià, de la fantasia sarrahina, de la cavallerositat mitgeval y del naturisme renaxent. Les llegendes, com els vegetals, nexen d'una llevoreta insignificant, van fentse segons l'especie y les condicions del terreny, treynt sempre brots que uns són de fulles vulgars y altres de flors exquisides, que fecondades ab el polen de l'anàlisi, produexen el fruyt utilíssim a l'humanitat, a cambi de marcir-se la flor y acabant per desaparèixer la planta matexa. Però no's pert pas res en la naturalesa; quan la planta-llegenda 's mor, acabant son procès vital, les llevors escampades tornen a grillar, a créixer, a florir... y axis infinitament, seguint les lleys de la creació. Perque sigui més patent la semblança, observi's que les llegendes y les plantes que fan més servey y que són acuradament conreuades, l'home les espurga, les cuyda y fins les empelta; es a dir: en treu tots els elements nocius y n'hi afegeix violentment d'altres que res hi tenen que veure. Tal volta podrien expressarse les lleys de la llegenda (2) ab els similis de naxença, crexença, brotada, espurch, empelt, florida, fruytada y mort, que entendrien fins els més llechs, en substitució de noms y conceptes retumbants que molts

autors han donat. Els límits d'aquest discurs, concretats a donar una idea de lo que són les nostres llegendes, excluint lo que pugués semblar una monografia didàctica, me priven d'extendre'm sobre la matèria.

Altres qüestions de suma importància he de dexar de banda: els temes llegendaris (3) y'l coteig per arribar a l'averiguació d'origens. La classificació dels temes, principals y accessoris, es una tasca molt ardua, per ferla curta y senzilla, ja que hi entren tots els arguments que l'imaginació pugui arribar a traçar-se. Donar una sinopsis en forma fàcilment intel·ligible, que compregui tots els movils de l'activitat y del pensament humà, en els diferents aspectes que poden pendre segons l'època, sexe y condició de les persones, tenint en compte el sens nombre de combinacions que entren en joch ab el menor incident, es lo mateix que fixar les estrelles del cel, que ja es sabut van augmentant enormement a mida que's van perfeccionant els telescopis.

El coteig de les llegendes, en llur aspecte actual, per veure'n les modalitats que presenten segons l'ambient y el poble, a la vegada que a través dels temps, per estudiarne l'evolució, en pocs anys ha prè una volada grandíssima, mercès als coneixements de literatura, filologia y mitologia comparades, essent un dels sectors del Folklore que major interès presenta. Entre nosaltres hi ha pocs que s'hi dediquin, perque axò exigeix un gran bagatge de coneixements y unes biblioteques copioses, plenes per igual de textos antics y dels treballs crítics d'última hora.

Totes les llegendes han tingut un origen, y modificant-se, es a dir, anantse adaptant successivament a la manera de ser de l'època, han arribat fins a nosaltres; unes, desvirtuades per complert, de manera que caldria molta sagacitat per reconèixerles en les originals; altres, ab els elements extrínsechs canviats, però subsistint el fons primitiu, y, algunes, sense alteració notoria.

L'arqueologia de les idees presenta per ara moltes més dificultats que la dels monuments. Les nombroses temptatives aïllades, encara que deficientes, y les escasses reconstitucions de llegendes que han pogut ser seguides fins a la naixença, comencen a fitar el camí que ab el temps

se presentarà ben fressat y sols caldrà recorre 'l, ab l'esforç consegüent, però sabentse de fixo allí ahont va. Allavores la genealogia de les llegendes serà una guia inapreciable per l'història de l'humanitat, perque constituirà 'l procés evolutiu de les causes, ab l'eclosió popular de les idees.

Servexi d'exemple la llegenda ben catalana del trobador Guillèm de Cabestany y Na Saurimonda, casada ab el Senyor de Castell Rosselló, d'aprop de Perpinyà. Encara subsisteix la torra per una de quals finestres va tirarse daltabaix la dama enamorada, al saber que 'l cor que 'l marit venjatü li havia fet menjar com si fos d'una gazela caçada, era 'l del seu estimat. El rey d'Aragó, Alfons II, al saberho, va fer matarlo, manant enterrar junts als dos enamorats, en una matexa tomba, devant de la porta de l'esglesia de Sant Joan de Perpinyà. Són varis els autors que asseguren haverla vista y fins donen el text de la làpida.

No cal anar a esbrinarne la veritat històrica. Ja es sabut que Na Saurimonda de Peralada, casada en segones nupcies en 1197 ab En Ramón de Castell Rosselló, entrat ja el segle XIII, va contreure nou matrimoni ab l'Ademar de Mosset, quan En Guillèm de Cabestany encara vivia.

Se tracta d'una llegenda nostra del segle XIII, que posteriorment va anar repetintse, transformada a mitjan segle XVI en la que forma part dels «Comptes amoureux de Madamé Jeanne Flore», suposantla succehida entre Raymón de Castel, la duquesa del Rosselló y 'l trobador Guillèm; Boccaci la titula «El pare crudel», o sigui Tancret, princep de Salerno, que va entregar el cor de Guiscart a sa filla viuda Segismonda, qui's va envenenar, no podent sobreviure a la mort del seu amant. A començos del segle XIV, En Jakemon Sakesep copia la llegenda catalana o s'hi inspira, per fer «Le roman du chatelain de Couci». A la fi del segle XV se popularisa la del «minnesinger» Reimann de Brennenberg y la duquesa d'Austria, exacta a la nostra, però no tan ben entesa en tots sos detalls. Axò no vol dir que sigui originariament catalana; es un de tants temes folklòrichs que l'humanitat se complau en anar reproduint y modificant per l'interès que desperta. Es com els temes de «la noya sense braços», de «la donzella deslliurada de la voracitat d'un monstre», de

«l'anell llençat a l'aygua y restituit per medi d'un peix» y de tants altres. El lay de Guiron del segle XII, molt resumit en el poema de «Tristán», de Thomas, ja refereix que aquell va ser sorprès pel marit, qui 'l va matar y, arrencantli 'l cor, va fer menjarlo a la seva dòna. No tracto pas d'anar seguint la llegenda ni de comentarla, aduhint les ramificacions directes que n'han sortides, axís com les curioses teories que hi han sentat els crítics Gastó Paris, Enrich Hauvette, J. Cecioni y altres. Bastará citar la part que fa al cas, de la llegenda de l'antich hèroe nacional indi del Pendjab, Rasalú. Aquest va casarse ab Koklàn, la filla d'un rey a qui havia guanyat jugant als escachs, y mentres s'està caçant, ella reb les visites d'un príncep veí, Raja Hodi. Quan Rasalú va informarse de lo que passava, al trobar a son rival va matarlo d'un cop de fletxa, tallantli 'l cap y treyant del còs de la víctima un troç de carn que va fer coure y servirla guisada a la reyna. Ella encuriosida va preguntar i quina mena de caça era aquella, responentli Rasalú, que en vida constituia tot son goig. Ella va ferse càrrech al instant de la situació, y manifestantli lo odiós que li era ab la venjança que s'havia pres, va afegir que a la mort del que ell insultava seguiria la seva, tirantse de seguit daltabaix del mur del jardí, arribant ja morta a terra.

El coteig y crítica de les llegendes per la fixació d'origens, porta a conclusions que sovint sorprenen per lo inesperades, com les vehemets sospites que va formular En Muntadas y Rovira respecte a la llegenda del Sant Greal (Sant Greal o Gresal y Sang Real, són dos noms catalans), que creu d'origen català, trobant que 'l Montsalvat es el Montserrat (atribució ja molt anterior), identificant a Parsifal o Per-si-val (nom català) en Jofre 'l Pilós; Lohengrin, en Ramón Berenguer III; la pedra lluminosa, en l'imatge de la Mare de Déu; els guardadors del Sant Greal, en els monjos de Montserrat; y fins veyent moltes relacions entre Frà Joan Gari y Amfortas.

Les llegendes han sigut considerades en general com badomeries, coses insignificants per ser contades a la vora del foch, tot entretenint a la quitxalleta. Adhuch acceptantho en aquesta forma, s'hi ha de veure l'esperit bene-

factor de continuïtat en les generacions, que té quelcom de marvellós y de transcendental a l'hora. Les coses que atanyen al fons racial s'han d'apendre de petit, de viva veu argentina de la mare amorosa que inunda de goig incomprès, o ab les paraules vacilants del avi, però plenes d'intenció, que sempre corprenen. Aquelles primeres idees larvàtiques, resten inactives durant molts anys en el cervell de la joventut, després la rahó les transforma en crisàlida y l'experiencia finalment les dota d'ales, fèntleshi emprendre 'l vol de la papellona.

L'història descarnada y axerrehida no duria l'entrañable afecte al terror, com la llegenda ingènua, vibrant y encisadora de formes. Prèsa al peu de la lletra, sovint ens induiria a error, però atenentnos al esperit, hi veurèm l'evolució successiva del nostre poble, ab les idees predominants en cada període y en cada sotragada que la civilització ha sofert, porque no pas sempre n'ha sigut ascendent la marxa.

De les vagues reminiscencies que han arribat fins a nosaltres de les llegendes primitives, pertanyents al home prehistòrich y als primers pobladors, res podèm deduirne del cert, com l'història mateixa, que per ara's presenta com fragments d'una troca molt embullada. Les supersticions sobre les ceraunies o pedres de llamp, les tradicions relatives als menhirs, dòlmens y coves, aportaran sens dubte, ab el temps, molta llum a aquexos reculadíssims temps de la nostra història, en que per ara sols hi ha una munior d'hipòtesis. Fins lo que's conta de les poblacions enfonzades en els estanys y dels palàus encantats que hi ha a dins, com de les gojes que tan abunden en les cavernes y baumes d'aprop de l'aygua, en rigor no se sab si són llegendes dels períodes lacustres o narracions basades en les mitologies clàssica y germànica; per més que sigui de creure que al fons prehistòrich s'hi hagin afegit elements de les esmentades creencies, tan pròdigues de sèrs sobrenaturals habitant per l'interior de la terra, per sa superfície, en el sí de les aygües y fins per l'ayre.

En les llegendes del Melkarth fenici, lo mateix qu'en els grechs Herakles y Zazynthos, s'hi veu clarament als viatgers exploradors, que, vinguts del orient del Medite-

rrani vencent obstacles incomptables, se'ns enduen les riquesses a cambi d'iniciarnos en la llur cultura qu'encara informa bona part del nostre fons ètnich: el gust per les belles arts y l'afició al diner, podria dirse que sintetisen l'influència grega y fenicia.

L'Hèrcules tiri's confòn ab el grech. La tradició més netament fenicia que hi ha entre les llegendes catalanes es la d'Hiràm, delegat de Salomón, que venia a les costes espanyoles a recaudar de les colonies jueves els impostos per erigir el famós temple, que la Biblia descriu. Els saguntins trobaren excèssiu lo que se'ls hi exigia, però conminats a augmentar enormement la contribució, varen envenenar a Hiràm, rey de Tir, qui va ser enterrat allí mateix.

Al Hèrcules grech se'l pot considerar ben nostre, arribant a les costes de la Península, vencent a Gerió, quals ramats se li emporta, enamorantse de Pirene, fundant moltes poblacions, entre elles Barcelona, lloch ahont va rebre l'embaxada dels reys grechs que li oferien el comandament dels exèrcits que combatien a Troya y sent enterrat en aquesta ciutat, en el temple que porta'l seu nom. Segons altres llegendes, no va ser ell el sepultat aquí, sinó son fill Hispanus, que es el que va donar nom a Espanya.

Varies llegendes, totjust recordades en llurs incidents capdalts, perpetuen la convivència, ja que no la dominació, dels grechs entre nosaltres. Servexi d'exemple la dels amants de Santa Cristina, émuls d'Hero y Leandre, als quals s'ha anomenat Karina y Kactifon, per als que'l mar va ser temple y tàlam de les tristes esposalles.

Els cartaginesos dominen les Balears y la costa mediterrania, no pas sense lluyta, puix que'l mateix Amilcar Barka mor a Elx per l'estratagema d'Orisson, que lliga manats de teyes enceses a les banyes dels toros, els quals, sentintse cremar, varen arremetre furiosos contra'ls cartaginesos, desfentlos. Ben aviat se generalisa la lluyta entre púnichs y romans, de la qual en sobressurten les grans figures d'Anibal y dels nostres heroes Indíbil y Mandoni. A través de les llegendes se veu clarament el caràcter ibèrich, amich de l'independència, demostrat no tan sols pels dos capdills ilergetes, sinó per molts altres, com Abeloce,

Andúbal, Leoner, Amusit y Belistàgenes. L'aliança feta ab els cartaginesos no s'ha de veure com una renúncia, sinó com un medi de contrarrestar el poder dels romans, més absorbents y més forts que 'ls altres. La figura que s' destaca per damunt de totes es la d'Anibal, que pren a Sagunt per odi a la «ciutat eterna» y arriba a fer trontollar el poder de Roma, al presentarse inopinadament, després del costosíssim pas dels Alps y d'una sèrie de batalles en les que queden destruïts els exèrcits romans. La llegenda 'l fa nascut a Menorca y 'l volta d'incidents prodigiosos en sa vida plena de gloria, fins a la mort obscura en la cort d'Antíoch.

De moltes altres llegendes podria ferse menció, com la de Tago, personatge rich y influyent de Dènia, a qui Asdrúbal va fer penjar d'una alzina per venjar la mort del seu sogre Amílcar, morint a mans del esclau del primer, que va sofrir ab valor sens igual les més horribles tortures.

Els romans, ab procediments suaus o de duresa, segons les ocasions y les persones que 'ls aplicaven, però sempre ab política ben orientada, varen ferse amos de tota la Península, havent de lluytar sovint ab els diversos pobles, sense cap llaç d'unió entre ells. Després d'haver acabat ab els cartaginesos, poch varen trigar en vèncer als heròychs Indíbil y Mandoni.

Allavors comença la romanisació de la Península, quedant dividida en Citerior y Ulterior. La rebelió de Sertori, si ofereix més garanties a l'existència nacional, es de totes maneres ab vistes a Roma, que tremola devant les victories del militar afortunat. Els naturals se posen del seu costat, tenint gran confiança en sa bona estrella, ja que té una cèrvola blanca que l'hi ha enviat Diana y que l'aconsella en totes les coses. En la gran desfeta que infligeix a Pompeu, pren a Liria, y una cohort romana, excedintse ubriagada per la victòria, comet varies depredacions, que Sertori castiga durament, acabantse de guanyar la voluntat dels naturals. Un dels incidents més interessants es el del soldat que vol atentar contra l'honor d'una donzella, la qual se defensa tan bé, que ab els dits li treu els ulls, sent poch després executat en càstich de sa conducta depravada. Sertori es una gran amenaça per Roma, que, no podent

vencerlo ab les armes, acut a la traició, com abans havia fet ab Vicariat, y comprant a Perpenna, fa assassinarlo a Aytona, en un àpat celebrant una nova victòria sobre 'ls exèrcits de Pompeu.

Ve la pau ab August, y ben aviat penetra aquí la llum del Evangeli, obtenint nombrosos adeptes, que no poden ostentar públicament llurs creencies.

Els apòstols Sant Jaume, Sant Pau y Sant Pere venen a predicar, extenent la fè arreu; Sant Pau posa per bisbe de Tortosa a Sant Ruf (fill de Simón Cireneu, qu'extèn el Cristianisme per Valencia), y de Tarragona a Sant Epafrodites.

Mentrestant Herodes el Tetrarca, el que va posar la túnica blanca a Jesús remetentlo a Pilats, desterrat, va a parar a Lleyda, ahont mor, y sa filla la impúdica Salomé expira en el Segre tot ballant sa dança lasciva, mentres el gel que tot plegat se forma en la superficie li talla 'l cap.

Pilats també, castigat per ordre de Tiberi, s'està tancat un any en la torra del seu nom a Tarragona, y podent sortirne a la fi, va errant pel món, apedregat per la gent, y, trobantse en les vores d'un llach, se li apareix Jesús condemnat, y ell espahordit se tira de cap a l'aygua. D'allavors ençà, sempre que amenaça tempestat y 'ls núvols se congríen allí, s'hi veu un home ab mantell de porpra que s'afanya a rentarse les mans tacades de sanch, que may se li poden fer netes.

La fè ardorosa ab que s'abraça 'l Cristianisme, dona martres en abundor: Bonós y Maximia a Blanes, sots Adrià; Magí a Tarragona y Eutich a Manresa, sots Maximí; Lluçia y Marcia a Vich, sots Trajà Deci; Fruytós ab Auguri y Eulogi a Tarragona, sots Valerià; y 'ls innombrables sacrificats pel crudelíssim Dioclecià, que formen la «era dels martres», com: Eularia, Sever y Medir, a Barcelona; Narcís y Feliu diaca y Feliu africà, a Gercna; Vicens de la Roqueta, a Valencia; Sixt y Hou, a Celrà; Vicens, a Coblliure; Cugat africà, a Castro Octavià o sigui Sant Cugat del Vallès; Juliana y Semproniana, a Mataró; Anastasi y companys, a Badalona.

L'encantadora ingenuitat del poble, reflexada en aquells prodigis, com el de Santa Eularia que, enduentse faldades

de menjar de casa per als pobres, y sobtada per son pare aferrat al paganisme li pregunta: «Què portes?»—y ella temerosa li respón: Roses;—y efectivament els troços de pa y de vianda varen quedar convertits en roses, tot y ser en plè hivern; en els avisos del Cel, com la reunió secreta de cristians per al nomenament de nou bisbe a la mort del que hi havia, en que un colóm blanc va penetrar en les catacumbes y, posantse damunt del cap del texidor Sever, va demostrar clarament que devia ser ell l' elegit; les crudelíssimes tortures sofertes ab tant valor; les cures miraculoses obtingudes per medi dels sants, tot segella noblement una època de ferma creencia y de virior admirable.

Els barbres, atrets per les riqueses llegendaries del imperi romà y empesos els uns pels altres, passen els Pirineus y invadexen la Península, portantho tot a sanch y a foch. Se succehexen arreu escenes d' horror, sobre tot ab els vàndals, dels quals encara queda vivent el recort, a València, de la mare famolenca obligada a mantenirse del cadàver del seu propri fill, mort per falta d' aliments.

Els goths, auxiliars dels romans, venen a combatre als barbres, y Ataulf s' estableix aquí, fent de Barcelona la primera capital de la monarquia espanyola. Casat ab Gala Placidia, germana del emperador Honori y estimada del general Constanci, se desenrotlla una vasta intriga política que determina l' assassinat d' Ataulf per Sigerich, qui passeja a la dissortada viuda com infeliç esclava pels carrers de Barcelona; però, prompte retornada al emperador, y casada ab Constanci, al morir aquest, governa en nom de son fill Valentinià l' imperi d' Occident, donant llarch període de gloria, l' últim que sos anys registren. Una altra gran figura històrica, que, si no es catalana, a Catalunya hi té sa llegenda totjust iniciada.

La dominació gòtica 's caracterisa per l' aspecte ferotge; l' assassinat està al ordre del día, y per axó no es d' extranyar el cas de que Amalarich maltractés a sa esposa Totila, per ser catòlica fervent, la qual va enviar a son germà, el rey franch Xildebert, el mocador ab que 's va axugar les ferides que 'l barbre marit va ferli en la cara; la venjança no 's va pas fer esperar, y, entrant l' exèrcit dels franchs sobtadament a Barcelona, Amalarich no va veure

altra manera de salvar-se que córrer cap a la Séu, ahont per un voler diví's varen tancar les portes y 'l rey va pagar la fellonía ab la vida, essent arrocegat pels carrers y enterrat en un hort. L'esgarrifosa mort de Sant Hermenegild a Tarragona, manada pel propi pare 'l rey Leovigild, arrià fanàtich, es ben característica també d'aquest període, lo mateix que 'l càstich al rebel Paulus, prè a Nimes per Wamba, en qual expedició guerrera hi ha un episodi llegendari d'amor, entre la filla del rey Gilda y Vurdesind, de valor probat, qui acaba per casarse ab la princesa.

La monarquia goda queya poch temps després, víctima de sa descomposició anàrquica y devant de l'escomesa d'un poble nou, fanatizat per Mahomet y freturós de predicar sa doctrina. Els exèrcits del califa de Damasch invadexen el territori com una allau incontrarrestable; y se'ls ha de reconèixer un esperit de tolerancia y una cultura brillant; però són invasors y per aquest sol fet se comprèn l'odi que se'ls pogués tenir, a més de que la predicació a ultrança d'una religió tan diferent de la nostra havia d'obrir un abim insondable entre ells y nosaltres. L'esperit senzill de la gent veu en els alarbs als enemichs pitjors, y 'ls que viuen aprop de les grans serralades cuyten a fugir, amagant sobre tot les imatges perque no siguin profanades; la terra s'obra en molts indrets per engolirse les monjes, de les quals continuen sentintse'n els resos; y se succehexen els miracles pels quals se mostra l'adjutori de la voluntat divina.

L'element amorós, desenrotllat en arguments sensacionals, el gest cavalleresch y les fantasies de palaus encantats contenint riquíssims tresors, van barrejantse ab les escenes bèliques y 'ls actes de fanatisme barbre, que després del esplendor del califat de Còrdoba y del esmicolament dels reyalmes de Taifes, varen anar fent en realitat els obcecats sectaris morabits y almohads, vinguts de diversos punts del Africa. En cambi, abunden les escenes de rescats de cautius y de conversions, per intercessió divina.

La dramàtica llegenda de Munuça, enamorat de Lampegia, filla d'Eudes, que, casantse y anantse'n a Llvia,

se veu perseguit per Gedhi-ben-Zeyam, havent de fugir y essent atrapats a La Molina, ahont després d'esforçada resistència ell es mort y esquarterat y ella, feta presonera, es duta al harèm de Damasch; aquesta llegenda, dièm, obra la sèrie de narracions amoroses que, més o menys autèntiques, aparexen en moltes poblacions: la referida anteriorment de Canet de Mar; la d'Almandhir y Adelaida de Cardona, la de Zeiri y Elionor de Caldetes, la de Zelma y Víctor de Manllèu, y moltes més encara.

Mallorca y Valencia, ahont varen estarse 'ls infidels fins que 'ls en va treure 'l gran rey En Jaume, conserven moltes tradicions moresques, algunes d'elles ben originals. L'encantament de la filla de Ben Tahir, «Flor dels jardins», en el fastuós paláu-soterrani de Mogent; el trist captiveri d'Abdelaziz II, vençut per Aben Gania, últim walt de Valencia; la tràgica fi d'Aleydah, que volia proclamar a son fill Abdelaziz III; la magnanimitat d'Almira-Almominiz, rey de Ciurana, concedint Lardeta al anacoreta Poblet, que més tart Ramón Berenguer IV va transformar en el monestir cèlebre de l'ordre del Cistell; el salt de la Reyna mora de Ciurana, filla d'Almonaziz, per no caure en mans del exèrcit del esmentat comte; l'abnegació de l'abadessa Matruit ab les monges de Sant Pere de les Puelles al ser presa Barcelona per Almançur, que varen preferir mutilarse horriblement la cara a ser profanades; la conversió d'Amet, fill del reyetó de Carlet, que fa abjurar el mahometisme a la seva familia, essent crucificat y santificat ab el nom de Sant Bernat d'Alcira, y varies llegendes més que podrien citarse.

Paralelament a la conquesta agarena y establiment a la Península de sa civilisació enlluhernadora, desde certs punts de vista, per tot allí ahont l'aspre naturalesa ho permet, en el Nort, se funden estats minúsculs, organissats a corre-cuyta per l'esforç d'homes patriotes y creyents, que no volen viure en contacte ab l'invasor en les ciutats y planuries. Llochs inaccessibles que van axamplant els dominis, transformantse en comtats o reyalmes, van reconquerint el territori ab força pena fins al segle XIII en que's veu ja l'empenta decisiva de les armes cristianes. Les gestes totes d'aquest lapse de temps, desde la vuy-

tena centuria fins a la poixança mediterrània sots el rey En Jaume, formen una sèrie de cicles llegendaris, que esperen encara 'l poeta èpich que 'ls canti y 'ls artistes en les diverses branques que 'ls interpretin. Dels modestíssims començos en Montgrony, Urgell, Pallars, Cerdanya, Besalú y altres punts en que primerament va organisarse la defensa, fins al poder de les armes catalano-aragoneses per mar y per terra, se va desenrotllant una acció, crexent sempre en intensitat, en la qual hi aparexen figures de primer ordre del tremp del Comte l'Arnau, tan desconegut com En Rotllant, però nò menys important, y al que una equivocada interpretació fa dél segle xiv; d'En Jofre el Pilós, fundador de la dinastia que va acabar ab Martí l'Humà en el segle xv y 'l que ab sa propia sanch va llegar el blasó a Catalunya; de Ramón Berenguer III, el que, tornant pels furs, de l'honra entelada de l'emperatriu alemanya Matilde, venç en la palestra als miserables calumniadors; y de molts més hèroes que 'ls podien igualar en valor, encara que no en tan alta alcurnia. En els primers temps, Carlemany ab son nebot l'herculi Rotllant y son fill Lluís el Piados, ajuden a la Reconquesta, y la presa de Gerona y de Barcelona adquirexen els caràcters de veritables epopeyes. Carlemany realisà fets d'armes impossibles, foragitant als moros de per tot; fundà iglesies y monastirs y defensà ab tant brabó el cristianisme, que més tart se'l adorà com a Sant. La vella Catalunya està tota plena de recorts d'aquexos braus homes, que varen inspirar una literatura tan típica com la de les cançons de gesta y dels libres de cavalleries, barreja de personatges homèrichs y de fantasies orientals, ab intervenció de sèrs sobrenaturals, drachs monstruosos, espases de virtut, aparicions celestials y gegants terribles. Els elements poètics hi són tots; els fets històrichs en essencia els confirmen; els noms topogràfichs els hi donen valor y els llochs y runes de manera ben patent els proclamen.

Erigit primerament el marquesat de Gocia y després la Marca Hispànica tenint per capital a Barcelona, les llegendes recorden fets ab marcat sabor d'època, com la traició del comte Bera, cridat per l'emperador a judici de

Déu y vençut en combat a cavall; l'assessinat pel mateix Carles el Calvo del nostre comte Bernat, acusat d'adulteri ab l'emperatriu; el singular combat del cavaller Spes y més tart del mateix comte Zinofre ab el drach de Sant Llorenç; el miracle de ressucitar Riquilda, filla de Jofre el Pilós, morta per Joan Gari després d'haverne abusat, el qual va ser condemnat a viure com un irracional, fins que 'l nen Miró per boca de Déu va perdonarlo; y altres no tan importants, fins al temps del referit Jofre, ab qui comencen els comtes hereditaris. Borrell II, gran amic del monjo Gerbert, que després va ser el papa Silvestre II y que 'l va dur a estudiar a Vich y a Ripoll, va veure's invadit el comtat per Almançur, y a Matabòus va ser desfet, reconquerint el territori ab els «homes de paratge», però vençuts més tart y acorralats aprop de Sant Miquel del Fay, varen morir tots y els caps varen ser tirats pels moros a dins de Barcelona per sobre les muralles, perque els defensors vegessin que tota resistència era inútil.

L'expedició a Còrdoba en temps de Ramón Borrell es un ressò fidel de l'ardidesa catalana, y 'l rapte y assessinat de N'Almodis, esposa de Ramón Berenguer I el Vell, per l'hereu de la corona Pere Ramón, fill d'Isabel de Beziers, un tràgich episodi de les intrigues cortisanes.

En Ramón Berenguer, anomenat «Cap d'Estopes», associat al govern comtal ab son germà Berenguer Ramón, mor traydorament assessinat per aquest en el gorch del Comte, no lluny d'Hostalrich, ab motiu d'una cacera que varen anar a ferhi. Dut el cadàver a Gerona, al cantarli les absoltes, el falcó senyala al fratricida y cau mort, mentres En Ramón Folch de Cardona 'l desafiava y anys més tart el vencía en lluyta noble en la cort d'Alfons VI, anantse'n En Berenguer Ramón II a expiar son crim a la Terra Santa, confós entre 'ls creuats innombrables.

Mentrestant, el cavaller Soler de Vilardell rebía de les propies mans de Sant Martí, disfraqat de pobre, l'espasa maravellosa ab la que va matar el terrible drach que tenia espahordit tot el Vallès, morint ell també a conseqüència del verí del monstre, que inadvertidament li va anar regalimant de l'espasa a la mà.

En temps d'En Ramón Berenguer III el «Gran» Cata-

lunya començà a ser una potencia mediterrania, y es d'admirar en el gran comte l'espontania defensa de l'emperatriu alemanya Matilde, lliurantla ell sol de sos falsos acusadors vençuts en la palestra de Colonia, gesta comentada ab admiració per tota l'Europa y detallada circumstanciadament en les histories catalanes.

L'esperit cavalleresch se donava la mà, com es ben sabut, ab el relligiós, y aquesta època, plena de fets de valor personal en sentit altruista, la veyèm coronada per les virtuts més excelses dels sants varons catalans Ot, bisbe de la Seu d'Urgell; Ramón Guillèm, bisbe de Roda, y Olaguer, bisbe de Barcelona, que la Iglesia va canonisar y dels quals la fama ha escampats els prodigis obrats y la llur saviesa.

En Ramón Berenguer IV es digne continuador de la dinastia, per son brahó y noblesa. De molt jove venç en judici de Déu en camp clos a Ramón de Castellet, massa ensoperbit en sos drets, y més tart, corprés devant del valor desplegat per un cavaller misteriós que havia prè la çuda per assalt en la creuada contra Tortosa, l'obliga a axecarse la visera y a revelar son nom, veyent ab sorpresa que's tractava de son enemich personal En Pons de Cervera, que li havia raptat sa germana Mahalta, a qui no solament va perdonar, sinó que li va donar l'abraçada de germanor, com l'havia donada abans a En Guillèm Ramón de Montcada, que havia tingut la gosadia de rebelàrseli obertament, per lo qual va desterrarlo.

Es un periode de l'istoria tan notable en fets d'armes, que fins les dones en varen realisar un a Tortosa, en ocasió d'intentar repèndrela els infidels; y ho haurien conseguit, a no ser l'abnegació de les tortosines, que, vestintse de soldats, aparentant una suma de forces qu'estaven lluný de tenir, se bateren a destraldes; per lo qual les hi va ser concedida l'ordre de la Destral y varis privilegis, que ben guanyats se'ls tenien.

La creuada contra'ls fanàtics almohads va portar a la conquesta d'Almeria, ajudantli valiosament l'esquadra catalano-genovesa comandada per En Galcerán de Pinós, que juntament ab En Sancerni varen assaltar les muralles y pendre la ciutat. El tresor més preuat que hi tenia la morisma, era'l Sant Greal esmaragdí, que'ls genovesos

varen cuytar a quedar-se com a boti més valíós. La victòria va ser esclatant, però l'afany dels nostres en ser els primers assaltants, va ser causa de que 'ls esmentats cabdills quedessin presoners dels enemics y duts de seguit a fora, exigint per llur rescat un veritable cabal en or y especies; y lo més trist era que s'hi havien d'afegir cent donzelles. Els vassalls de la baronia de Bagà varen pagar aquest odiós tribut en l'impossibilitat ab que's trobaven els senyors de fer-lo efectiu, ab tot y estar disposats a desfer-se en absolut dels béns per evitarho; y quan el trist seguici feya via cap a Salòu per embarcarse ab destí a Almeria, varen toparse ab els dos nobles que per gracia divina havien sigut deslliurats del captiveri.

La possessió de la Provença va estrènyer més encara els vincles de germanor ab aquest poble de poetes y galantejadors, sent els comtes de la casa catalana els grans propulsors de la Gaya Ciència, mentres que a Catalunya s'inaugurà la monarquia aragonesa ab un notable esplet de la literatura provençal, que's complau en conrear el mateix rey Alfons I.

Protector decidit dels trobadors Pere Vidal de Tolosa y Folquet de Marsella, va ser rival del inspirat Bertràn de Born; y en son temps el cínich Guillém de Bergadà, famós aventurer, interessa y escandalisa a la vegada, ab ses delicades poesies y sos sagnants sirventesos. Els temes catalans arromancats en provençal, se propaguen per tota Europa, com els amors d'En Guillém de Cabestany y Na Saurimonda de Navata; d'En Gerart o Grau de Rosselló y la reyna Berta, la que filava; d'En Pere de Provença y la bella Magalona, filla de comte de Barcelona y altres.

Alta espiritualitat, fervent zel religiós y gent ben aguerrida, eren la característica de Catalunya, que, al trobar monarques com En Pere 'l Catòlich, Jaume 'l Conqueridor y Pere 'l Gran, omplen l'història de fetes memorables, corresponents a un imperialisme atrevit y a una política ben definida enllà dels Pirineus y de les costes africanes. La creuada contra 'ls albigesos, veritable allau del Nort contra el Sud de França, defensat pel rey En Pere, y sa desgraciada mort a Muret, dona 'l cop fatal a l'expansió per terres franceses; però, d'allavors ençà, els països que

voregen el Mediterrani pel Nort han d'acceptar la llei que els nostres reys els imposen.

La ràpida conquesta de Mallorca y la de Valencia ab la guerra que se'n va seguir, constituexen dues grans empreses guerrereres, portades a terme ab la precisió més gran y ab valor temerari. Els incidents poètics en que la llegenda s'hi ha esplayat, s'hi troben segellant ben bé l'època: la força del gran rey com altre Carlemany, les intervencions de Sant Jordi afavorint les armes cristianes, els orígens nobiliaris com l'escut dels Montcades y'l nom dels Llençol, les tradicions piadoses, com la fundació de la catedral de Mallorca, el descobriment de la Mare de Déu del Puig a Valencia, els corporals de Daroca, y fins no podia faltarhi la lluyta ab el drach, per més que 'ls historiadors hagin trobat que axò es senzillament la corrupció del cabdill Al-Azdrach, que intentava rependre la ciutat del Turia.

La fundació de la generosa ordre de la Mercè per la redempció de captius, en virtut de l'aparició de la Mare de Déu en Divendres Sant a Pere Nolasch, preceptor del rey, Ramon de Penyafort, son confessor, y al mateix En Jaume, es un fet històric d'alta transcendencia, envolcallat ab les gales més poètiques.

El regnat del rey Conqueridor marca en son més alt grau l'esperit de la terra, y per axò la llegenda se'n apodera desde la naxensa fins a la mort, en que, al dexar aquesta vida y lligat y tot al cavall, guanya una batalla als moros. Els prodigis són innumbrables; els sants, a més dels dos referits, no són pas escassos, puix els taumaturgs Sant Bernat Calvó y Sant Ramon Nonat són també coetanis, y la mateixa reyna mare, Maria de Montpeller, mor a Roma en olor de santetat, exactament com la princesa Na Sanxa, que disfregada se'n va a Jerusalem a donar terra sagrada als morts, com fra Jaume Puig, que mor escorxat a Saphet, després d'haver defensat el castell ab insuperable coratge, contra Bibars l'usurpador de la corona egipciaca. Les exaltacions cavalleresques ab intervencions maravelloses, se troben arreu; y així la cèltica fada Morgana encanta a Ramon de Guardia aprop de Montserrat y les espases de virtut donen la victoria sobre 'ls enemichs;

però no deuen usarse en el deseximent entre cavallers, segons l'etiqueta observada; motiu pel qual es anulat el d'En Cabrera y En Centelles, per haver usat el primer una de dites armes.

El curt regnat d'En Pere II el Gran mostra a Aragó ab tota sa poxança y les lluytes ab els francesos, prenen el caràcter de gestes gloriosíssimes per mar y per terra, que si no fossin detalladament comprovades y conegudes per l'història, semblarien més bé un cicle llegendari per l'estil de la guerra de Troya, en lloch dels fets realment succehits: a Italia, a Burdeos (ahont el rey té la gosadia d'anar a batres ab Carles d'Anjòu, qui prefereix prepararli inútilment una trampa a comparèxhi com s'havia compromès), al Empordà y a Gerona, ahont les mosques de Sant Narcís fan fugir als enemichs, que a Paniçars són totalment destruïts, després d'haver dexat passar ab un bell gest de cortesia al malalt Felip l'Atrevit. Una ratxa potent de flayra santificant embauma també'l regnat ab Pere Armengol, de la familia dels comtes d'Urgell; ab Segimón, rey de Borgonya, que se'n vé al Montseny, y ab Na Isabel, reyna de Portugal y filla del rey En Pere. Completen el quadro les grandioses figures de l'Arnau de Vilanova y d'En Ramón Llull, que arriben fins al regnat de Jaume II el Just. Filòsofs, literats, científichs y donats per tant a les arts, que ara se'n dihuen màgiques, són sabis de primer ordre de fama mundial, qual activitat inverosímil està infiltrada de llegendes y aventures.

En temps de Jaume II té lloch l'expedició a Orient, abundosa en fets d'armes que semblen increïbles, escenes tràgiques que cada una d'elles pot ésser l'argument d'un drama sensacional y aventures novelesques com les dels llibres de cavalleries. Un escamot de catalans en terres llunyanes conquereix imperis; venç als turchs, els enemichs més fermes del cristianisme; funda estats, y s'ha de sostenir sol contra tots els pobles orientals y occidentals. Les llegendes que s'en conexen només són episòdiques, y si s'haguessin anat aplegant, elles soles haurien bastat per fer l'epopeya de la raça.

Els abusos dels nobles originen infinitat de fets plens de color, com miniatures dels llibres de l'època; axis se

troben varies tradicions referents a la odiosa servitut anomenada *jus primæ noctis* (com la pretinguda pel fals Senyor del Coll en temps d'Alfons III), algùn cas de venjança repulsiva presa per persona de vida disoluta (com l'assassinat del abat Viure a Sant Cugat, per En Berenguer de Saltells, en temps d'En Pere III del Punyalet) y idilis amorosos com el d'En March del Castanyer y Faneta, que han inspirat una novela.

Al arribar el segle xv les llegendes ens indiquen principis de descomposició general manifestats en certs casos d'excepticisme, com el del aventurer fra Anselm Turmeda, home dotat de grans condicions. Els nostres reys Joan I el Caçador y Martí l'Humà, ab tot y les bones condicions que reunien, no eren del tremp dels Peres y Jaumes. Per altra banda, el cisma d'Occident duya malmenades les creencies y semblava que un vent de pessimisme bufés per tot; es axis que, al enfonzarse la torra Geronella, s'interpreta com trist pressagi, que's veu confirmat ab la mort d'En Martí de Sicilia.

Aragó no té successor directe, y Catalunya, que vol a n'En Jaume d'Urgell, se veu perduda per les intrigues estrangeres y sobre tot per la tenacitat del papa Benet XIII, que, prescindint de la justícia, no pensa més qu'en assegurar-se la tiara que li fuig per moments. Son confessor y secretari, fra Vicens Ferrer, home de gran saviesa y que en el sentir de la gent va auriolat de prodigis, ab la força de son prestigi acaba per imposar en el Parlament de Casp a Ferràn I d'Antequera, quedant la dissortada familia del comte d'Urgell protagonista d'una de les llegendes més infortunades qu'esmenta l'història, en la que els fets fonamentals són rigorosament autèntichs. No's pot dir lo mateix de la d'En Fivaller, una de les fetes més sabudes en els acontexements de Catalunya, de la qual, sense alambicar molt, se veu el partit pres ab què va crearse.

L'esperit patriòtich va esmortehintse, sofrint una gran decepció en temps de Joan II ab la mort del estimat príncep de Viana, qu'es venerat com a sant. Per axò en la guerra contra Lluís XI se sublima l'acte heròych de Joan Blancas, defensor de Perpinyà, fentse una llegenda altament dramàtica, igual en essencia a la coetania del batlle

del castell de Peralada, preferint que li sacrificuin el fill a entregar la plaça sitiada.

Semblen les últimes espurnes de la foguera patriòtica, en la que només hi queda caliu. En endevant, continuen les intervencions divines; les prodigioses vides de sants varons, com Ignasi de Loyola, Nicolàu Factor, Lluís Beltràn, Miquel dels Sants, Pere Claver, fra Benet de les Llanties y Joseph Oriol, que morí a començos de la divuytèna centuria; la superstició general vèu bruxes en tots indrets, contantse'n històries esborronadores que encenen a centenars de fogueres, ahont moren cremades infinitat de persones ignoscents; els lladres infesten els camins y segresten a la gent rica per exigirlos forts rescats, admirantne 'l poble les proeses, mentres riu sorollosament dels acudits dels rectors de Vallfogonà y de la Vola, anantse formant una escola de mal gust. La guerra dels Segadors, acabant ab l'últim ressò dels nyerros y cadells, inspira ja ben poca cosa que s'ho valgui, y la noble figura d'En Bach de Roda queda ofuscada devant de la popularitat d'En Rocaguinarda y d'En Serrallonga. La guerra de Successió ja no té llegenda, com no sigui algún que altre insignificant episodi.

En lo successiu, les llegendes són massa vulgars: el Cerraller, Pau Gibert y una pila de lladres y contrabandistes, homes atrevits sens dubte, ab algún altre, celebrat per ses astucies, com En Tinyeta. Fins de figures de gran vàlua com el mariner Barceló, En Manso y En Prim, ídols del poble, no s'én citen més que incidents, exagerantne, si a mà vé, el valor y les condicions personals, però sense les lluissors apoteòsiques dels hèroes consagrats per un poble.

Potser ha passat poch temps encara. L'evolució de la llegenda segueix entre la gent, en el sí de la qual va néxer, y mentres conservi l'ànima, anirà fent, més o menys depressa, el text de la fantasia.

Per axò es que cal fer recerques metòdiques, recullint els més mínims indicis y les dites de comare, tan rebutjades pels historiadors moderns, a fi de reconstituir les grans figures llegendaries, com el Comte l'Arnau, protagonista de la futura epopeya catalana. D'altres n'hi ha, com En Verntallat, el gran capdill dels remenses, a qui

ab prou feynes se'l cità en les histories, y es impossible que per sa alta significació en els destins dels humils pagesos no se'l vegés nibat de rústica poesia; En Roge de Flor y En Berenguer d'Entença a Orient; En Roger de Lluria, vencent a tots els enemichs per mar, com Anibal; Gala Placidia, y fins, tal vegada, la mateixa Lucrecia Borja, de qui ara estàn reivindicant la bona memoria, han d'ésser coneguts per les llegendes, que, com focs potents de llum, irradiïn el pensament y la tradició de Catalunya, assadolats de virior y de bellès.

La llegenda es, donchs, la poesia de l'història. Producte tan aviat imàginatiu y de la deficient interpretació dels fets, com de l'exaltació de les gestes memorables, sempre hi batega'l cor del poble, ja que es creació seva, a la vegada que representa quelcom d'intensament viscut, fós dintre l'ànima nacional, que, com gemma preuada, presenta una munió de facetes.

La llegenda no es pas l'història pura, ofegada en un mar de dates, còtetjos y alambicaments de crítica. Es l'esperit de l'Història, que's substreu a les asprors de la realitat y tracta als personatges tal com havien de ser, seguint les normes racials del poble que'ls venera, erigintlos en models de fortitut, de santedat, de malvestat, d'enginy o d'heroïsme. L'història fa constar els fets y la Llegenda'ls interpreta, pero no pas ab la fidelitat de la fotografia, sino ab el bon gust d'obra pictòrica exquisida.

Per axò la llegenda precedeix a l'història, com els crepuscles antecedeixen al dia y a la nit. Els fets històrichs, més o menys importants, se succehexen per tot arreu; però l'esperit ètnich els glosa ab un cert partidisme, els sublima y va creant l'àrea nacional, a despit dels cambis de frontera que originen les guerres y'ls tractats. Grecia, qu'era un conjunt de poblets y petites valls, va saber convertir ses lluytes vehinals en empreses d'armes formidables, transformant sos guerrers en semideus y ses bregues en epopeyes. Y, per contra, diferents pobles qu'en llurs invasions varen sotmetre tot quan se'ls va presentar al pas, fundant estats vastíssims, no varen tenir qui'n cantés els fets memorables. Per axò Grecia va continuar propagant son geni després de la conquesta romana, y quan la

funesta dominació turca de cinch segles semblava que l'havia anorreada, se l'ha vista ressucitar, reconquerint a penoses estrebades son casal europeu, y acabarà per posseir les vores del Arxipèlach. Es la força de la «Teogonia», de l'«Illiada» y de l'«Odisea», aplechs de llegendes que ja d'un bell començ varen traçar el pensament religiós y nacional dels helèns. Tal vegada si'ls huns, vinguts del cor de l'Assia, haguessin tingut qui hagués fet l'«Atileida», s'haurien quedat dominant tota l'immensa faxa central europea que varen subjugar; però no seguien la claror del estel de la poesia; sols els guiava el desitg vehement d'apoderarse de lo d'altri, y darrera d'ells dexaven únicament llurs petjades sangnoses, barrejades ab les llàgrimes de les víctimes, com rosada de tristor que amarant la terra en feya sortir, per als pobles vexats, la tètrica llegenda d'Atila.

Nosaltres reunim ab amor insignificants troços de territja y fragments de columnes, omplintne vitrines y pres tatges de museus, mentres l'obra d'una mà, per barrohera que fós, ens dongui sols lleus indicis d'un detall obehint als cànoncs d'un art, al gust d'una època. Y per altre cantó mirèm ab llastimosa indiferencia com se va perdent la quintaessencia del esperit d'aquella època, cristallisat en llegendes, que es el qui, en últim resultat, guiava la mà, duent l'espasa del cavaller, el breviari del sacerdot y'l cisell del artista.

Del material llegendari aplegat fins avuy, ben poca cosa serveix; hi ha més de la cullita dels autors que l'han publicat, que de la font popular d'ahont brolla (5). Hem d'afanyarnos a recullirlo metòdica y pulcrament, ab el mateix afecte que's guarden les cendres dels predecessors y ab el compte que'ls pagesos tenen en no perdre la llevor de la sembradura. Perque les llegendes, bell ideari retrospectiu dels pobles, ennoblidores del esperit, que contenen en gèrmen els poemes, tragedies, èglogues y les accions totes que l'art desenrotlla en ses múltiples manifestacions, són, a la vegada, les santes dexes del avior y'l llevat fecond per les generacions successives.

HE DIT.

NOTES

(1) S'ha d'entendre per «Llegendes nostres»; totes aquelles pertanyents als països de parla catalana y les de personatges catalans, encara que siguin en altres bandes.

(2) Per En Rosières queden reduhides a: I, *Lley dels orígens*; II, *de les transposicions*, y III, *de les adaptacions*. En Van Gennep no hi veu més que *localització y deslocalització*; *individualització y desindividualització*; *temporació y destemporació*, y *convergència y dissociació*. En Benigni, referintse a la transformació dels fets històrics en llegendes, anuncia 'ls següents principis: I, *Megalosis (quantitativa, dramatisant y simbolista)*; II, *Arqueosis*, y III, *Taumatosis*.

(3) En J. G. d'Hahn en ses «Rondalles gregues y albaneses» va donar una classificació general rondallística, aplicada així mateix a les llegendes, puix la major part dels temes (en nombre de 40 ab varies subdivisions) pertanyen de plè a les últimes, com Psiquis, Melusina, Penèlop, Anfió, Edip, Danae, Andròmeda, etc. En Baring-Gould en va fer un altra per l'estil, potser més senzilla y ben entesa, comprhent solament 33 temes.

(4) Vegis la monografia d'En M. Muntadas y Rovira, «Probable origen català de les llegendes del Sant Graal» (Barcelona, «L'Avenç», 1910; tiratge apart del «Batlleu del Centre Excursionista de Catalunya»).

(5) Tots els autors d'abans, qui més qui menys intercalaven les llegendes en les cròniques y histories, desde l'andònima ripollesa «Gesta comitum Barcinonensium» començada en el segle XI, fins als «Annales de Catalunya» d'En Feliu de la Peña, del 1709; alguns, com Fr. Esteve Barellas en «Centuria» (1600), ja no insertaven llegendes, sino pures fantasies. En els nostres temps, En A. de Bofarull, En Balaguer y En Capella, són els que s'han dedicat més a les llegendes, des de un punt de vista se pot dir literari y 'ls dos primers varen escriure tots els fets culminants de la nostra historia, en forma de curtes narracions novelesques. Les llegendes religioses, especialment vides de Sants, han format molts volums de «Flos Sanctorum», del segle XIV fins al del P. Domènec, del 1602; haventhi una grandíssima quantitat de llibrets de caràcter popular, sobre hagiografia y imatges miraculoses, principalment de la Mare de Deu. L'obra de Na Agna de Valldaura, «Tradicions religioses de Catalunya», es ben apreciable. Quan varen començar els autors a cenyirse més a lo tradicional, va ser al publicar aplechs comarcals y locals, com Mossén Cinto, En Balaguer y En Carreras Candi ab les llegendes de Montserrat; En Maspons y Labrós, ab les del Vallès; Na Maria de Bell-lloch, ab les del Montseny; En Chauvet, ab les del Rosselló; En Berga y Boix, ab les d'Olot; y En Martinell, ab les de Valls; per més que encara alguns, com En Torrent, ab les de Manlleu; En Perales, ab les de Valencia, y En Manaut, ab les de Llivia, se preocupaven massa de fer literatura. Escampades en varies obres, n'hi ha d'En Parcerisa, P. Briz, Bertràn Bros, Apeles Mestres, A. Masriera, Ramòn y Vidales, García del Real, A. Bulbena, Pompeu Gener, Vergés y Paulí, Mossén Alcover, Serra y Boldú y d'altres. Finalment, se'n troben moltíssimes de perdudes entre les publicacions periòdiques, haventhi algun autor que les seriava, com En Ginestà reunia les del Ripollès y vall de Ribes.

RESPOSTA

DE

D. RAMÓN MIQUEL Y PLANAS

SENYORS ACADEMICHS:

No hi ha res que dongui tan clara idea de la perennitat d'una institució, com la renovació incessant dels elements que la componen. Si, hipotèticament, la nostra Reyal Academia de Bones Lletres, al pendre la seva actual configuració definitiva, hagués pogut seleccionar els seus trenta sis membres de manera tal que encara avuy tots trenta sis visquessin en plena activitat y potencia productives, ja faria temps que la Corporació hauria, axís y tot, passat al munt de les coses oblidades; puix en l'estancament inevitable de la llur matexa permanencia, aquells trenta sis acadèmichs haurien dexat, temps ha, d'exercir la més petita influència part defòra del clos inaccessible; y nosaltres ens interessariem ben poch per lo que ells poguessin fer o dexar de fer dintre d'aquella magnífica urna del llur isolament. De fet, donchs, seria com si l'Academia hagués cessat d'actuar, com si ja no existís.

Mes, lluny d'axò, la nostra Academia es un organisme viu, en plena y constant renovació dels seus components, com arbre esponerós que supleix ab branques noves les branques fatalment arrencades a l'antiga soca pèls implacables temporals de tot l'any; y axí resulta per a nosaltres inevitable 'l dolor doblat de goig de veure desaparegut y suplert, ara l'un, ara l'altre dels companys acadèmichs, essentnos compensació dels que 'ns falten els que de bellnou ens arriben, als quals reb la Corporació ab festosa solemnitat, tal com fa avuy ab En Rosend Serra y Pagès, que acaba de complir ab nosaltres la seva primera obligació ab la lectura del reglamentari discurs d'entrada.

Estrictament reglamentaria també, considerantla com a mera fórmula, podria ésser la resposta que jo vinch ara

a ferli, avençantme desde 'l méu lloch a donarli la benvinguda en nom de tots el companys; mes ja que l'Academia, al triarme a mi per a rebre al novell company, ha pogut tenir en compte 'ls lligams d'antiga y quasi fraternal amistat que ab ell m'unexen, bé'm permetrà que, no cenyintme al rígit protocol estatutari, posi en el méu parlar tota la emoció y tota la efusiva complacencia que brollen a doll de la pregonesa dels meus sentiments.

En Rosend Serra y Pagès arriba a aquesta casa precedit d'una llarga y noble historia de treball y d'estudi, fruyt d'una vida equilibrada y plena de seny, en que 'ls més enlayrats ideals patriòtichs han sabut traduhirse en activitats pràctiques. No en va pot dirse d'ell que l'emotivitat y 'l raciocini han degut formar el séu caràcter, contribuinthi per parts iguals y permetentli realisar una acció continuada de mestratge, alhora ètich y científich, artístich y especulatiu.

Dedicat al professorat des de mólt jove, joventíssim — als dotze anys ja donava lliçons de geografia y als vintiquatre dirigia un dels més importants colegis particulars de la nostra ciutat, — el nou acadèmich podrà ben aviat celebrar el cinquantenari de la seva activitat docent, que ha estat, sens dupte, una de les més beneficioses que s'han pogut exercir a Catalunya, desde 'ls temps d'aquell cèlebre pedagoch vuytcentista que fôu en Baldiri Rexach. Emperò 'l nostre professor d'avuy ha pogut esmerçarse en activitats pedagògiques que 'ls séus antecessors catalans ab prou feynes haurien pogut sospitar. Vull referirme al folklore, disciplina novíssima de la qual en Serra es a Catalunya 'l veritable propagador y 'l primer definidor científich.

Fixeuvoishi be: no he dit pas que fos ell l'introductor, ni mólt menys el creador dels estudis folklòrichs a Catalunya: el senyor Serra es el primer en retre homenatge als treballs d'en Milà y Fontanals, de l'Aguiló, d'en Pelay y Briz, d'en Bertran y Bros, d'en Maspons y d'altres benemèrits iniciadors. Emperò, repareu que tots aquests grans precursors sols feren del folklore, o sia del saber popular, una utilisació indirecta y circumstancial: en Milà, recollint referencies y aplegant documents per als

séus estudis de literatura; l'Aguiló y 'ls altres, espigolant en els vergers folklòrics temes d'inspiració literaria, pretextes d'una producció poètica personal. Tots ells, en fi, feren folklore aplicat, com si diguessim, ab la sola excepció, potser, d'en Bertrán y Bros, que ja va intentar una ordenació metòdica dels materials que reunia. En cambi, l'obra d'en Serra y la gloria seva són l'haver fundat les bases de la Ciència Folklòrica Catalana, establintne les disciplines y 'ls mètodes, y creant una veritable escola de Folklore que té avuy en la nostra terra una significació y uns caràcters ben pròpris.

Per als que hagin no més donat algunes passes cap endins dels dominis de la ciència folklòrica, no serà cap secret lo que ara vaig a dir, axò es, que per a exercitarse en aquesta novella disciplina, cal possehir, ademés d'una preparació sòlida en els dominis de les ciències naturals, un gust refinat, una percepció delicada, una elevació esperitual, si se 'm permet dirho, sense la qual l'obra del folklorista pot decaure en la impertinència y en la grolleria. Y es que, com en tot lo popular y en tot lo qu'es més profundament humà, les flors d'exquisitat solen romandre molt arràn de terra, y sovint cal descobrirles guiantse pèl suavíssim perfum que les delata a la nostra sensibilitat.

Altrament, el camp del folklore s'extén tan extraordinariament, que no 'n són excloses cap de les manifestacions de l'activitat humana. Perque, sembla res, y aquella part dels coneixements que les generacions se transmeten de l'una a l'altra per medi del exemple, es a dir, mediant la pràctica rutinaria dels mateixos actes, realisada pèls fills després de veurels executar als pares, es encara potser, en la major part dels homes actuals, la més important suma de saber que possehexen, superant de molt a la part adquirida per medi del estudi deliberat y conscient. Donchs, tota aquella part del saber humà que ab un terme vagament comprensiu es qualificada d'empirisme, forma també part de la ciència folklòrica, la qual té per objecte, no solament anotar, recullir, catalogar y ordenar els fenòmens tradicionals de l'activitat humana, sinó deduhirne les rahons d'ésser inicials, les causes primeres y les intencions remotes, ascendint, per dirho axí, fins al primer

contacte del home ab la naturalesa que l'envolta, d'hont nasqué'l primer crit ab que aquell reclamà quart-y-ajuda d'un séu semblant, o'l primer xiulet estrident ab que's féu obehir del goç que l'acompanyava en ses caceres. Tot axò, dit axí, us semblarà tal volta pueril; mes no dupteu pas de que totes aquestes coses, aparentment insignificants, poden ésser objecte d'estudi per part del folklorista, doblat d'antropòlech, que pretingui esbrinar les lleys supremes ab que la naturalesa ambient y la seva propria constitució fisiològica condicionen la vida del home. Y penseu que tota manifestació anímica, adhuch la més subtil, no es pas un efecte deslligat de les lleys que regulen el món físich; y 'ls psicòlechs saben prou bé quina fonda relació hi ha entre 'ls fenòmens d'ordre material y 'ls d'ordre espiritual. Penseu, finalment, que tota emoció poètica neix d'una correlativitat entre 'l concepte abstret y la sensació física que aquest sugereix y evoca.

La més alta missió del folklorista es, donchs, relacionar els actes, en molta part inconscients, que constituexen la vida tradicional de cada poble, ab les circumstancies ètniques, geogràfiques, socials y fins històriques que han concorregut a la seva formació. Y aquesta es la tesi que, procedint inversament, ens ha desenrotllat el senyor Serra en el séu discurs d'avuy.

En ell ens ha demostrat, per a Catalunya especialment, de quina manera la vida poètica-llegendaria del nostre poble ha seguit de ben aprop la seva evolució històrica. Les llegendes catalanes són, per a cada època de la nostra historia, allò y res més que allò possible y congruent ab els estats de pau o de guerra, de tranquil·litat o d'agitació, de prosperitat o de decaïment per què anavem passant. Quan erem una gran nació, tinguerem una epopeya; quan devallarem a la ruïna y al empobriment, tinguerem, per tot past, histories de lladres y de bandolers.

De la forma com ens ha exposat el nou acadèmic la seva tesi se'n desprèn la impressió, que no s'haurà escapat a ningú de vosaltres, de que aquest séu treball no es sinó una síntesi de molt més copiosos estudis que l'autor ha realisat y està realisant. En efecte, la sola llegenda del Comte l'Arnau li costa anys de feyna, fatigosos viatges y

dispendis invaluables de temps y de diner; perquè en axò del folklore no es possible, com en altres disciplines, treballar exclusivament sobre llibres y en la pau del gabinet d'estudi o del laboratori, sinó que cal anarne a cercar per tot arrèu, y a voltes ben lluny, els materials. En Serra, donchs, ha degut viatjar molt, a lo qual l'induhien, no sols les seves aficions de folklorista, sinó també 'ls seus continuats estudis sobre geografia, economia politica, industria y comerç. Y com que totes aquestes coses obliguen a preguntar molt, a inquirir, a informarse, el nostre amich hagué de perfeccionar des de molt aviat aquella aptitut seva, que jó no dech ometre al fer el séu elogi, de saber conversar, alternar y relacionarse ab tothòm y en tota ocasió, conservant sempre en aquest intercanvi de tracte aquella superioritat moral, aquella dignitat afectuosa, que no exclouen, sinó que provoquen y determinen una forta corrent de simpatia.

Axó que acabo d'exposar explica per què l'obra d'en Rosend Serra y Pagès, la seva feconda obra de propagador de conexements y d'educador, s'ha desplegat en gran part oralment, per medi de cursos, de conferencies, fins de converses; de tot lo qual no hi ha res imprès o ben poca cosa. Y en axó s'assembla ben bé en Serra al séu antecessor en aquesta casa, el plorat don Lluís Domènech y Montaner, al qual s'ha referit en la primera part del discurs. Aquests homes d'acció y d'exemple fan més que no diuen, y diuen més que no pas escriuen. De lo qual resulta que moltes de les seves contribucions a la cultura general lluxen en els respectius dexebles, que se les assimilèn y les donen com a cosa d'ells, oblidant, a voltes sense malicia, la veritable procedencia d'aytals treballs y adquisicions.

No obstant lo dit, l'obra escrita d'en Serra es encara copiosa, singularment en articles, publicats en revistes tècniques y especialisades d'Espanya y del extranger. En aquests articles ell ha tractat els temes més diversos sobre geografia y viatges, economia y comerç, folklore, pedagogia, literatura, bibliografia, historia, ètica y civisme. Pochs publicistes hauràn desplegat una tan extensa gamma de treballs com en Serra, en tots els quals la claretat d'expo-

sició y de mètode sols es superada per la consciència y exactitut de la documentació; lo qual li ha valgut per part d' un eximi tractadista extranger, el baró Rolando de Boccard, un elogi calorós concebut en aquests precisos termes: *l'esimio professore Rosendo Serra e Pagès, tanto modesto quanto sapiente, la cui coltura e vera gloria e decoro degli studi scientifici, attualmente, nella Spagna* (1).

Donaré una llista abreviada de les publicacions del senyor Serra que formen unitats bibliogràfiques independents: *La Conservation des beautés naturelles de la montagne* (1902); *Camp d' acció y importancia de la Geografia econòmica* (1913); *Programa de Geografia econòmica* (1915); *Geografia comercial* (s. d.); *El mar desde el punto de vista econòmico* (s. d.); *Technique du commerce des marchandises sur la place de Barcelone* (1915); *La técnica de los negocios* (s. d.); *El cançoner musical popular català* (1902); *Novel·lística popular* (1902); *La festa del Bisbetó a Montserrat y orígens de la meteixa* (1910); *Los estudios geográficos en la educación de la mujer* (1896); *Anàlisis de les condicions econòmiques dels pahissos* (s. d.)

Ademés, el nostre novell company s' ha esplayat, encara que ab massa parsimonia, escrivint literatura original: *El Telaeròfon del Doctor Busquets*; *Tres Narracions*; *La Xorca y el Canyiula*; *La tovallola de les ancantades de Vallllobera*; *Idili*; *Catalleuca*, són els títols d' altres tants treballs de bella prosa descriptiva, en tots els quals en Serra s' acredita d' escriptor costumista, fidel observador y transcriptor de les costums del nostre pahís.

També ha escrit per al teatre: *Revi·filla d' amor* (comedia en tres actes, representada a Ripóll l' any 1914); *Pendent rel·liscosa* (drama en tres actes); y *El Cantador de café* (monòlech).

Aquesta es la personalitat literaria y científica que en l' acte d' avuy resta incorporada a la nostra Reyal Academia de Bones Lletres de Barcelonà; de la seva vàlua en aquests dos aspectes res més no he de dir. Mes no vull dexar de proclamar una íntima convicció meva: l' entrada d' En Ro-

(1) Rolando de Boccard: *Le Condizione economiche attuali tra l' Italia e la Spagna*, pàg. 8 (Roma, 1914).

send Serra y Pagès en la Corporació representa, sobre tot, una gran y valiosa adquisició d'ordre moral. El méu amich, l'amich que ja es d'alguns de vosaltres, ho será sens dubte ben aviat de tots sens excepció y tots sabrèm estimar degudament la seva amistat; porque en Serra es d'aquells homes que ab el tracte pugén considerablement de preu; que com més són posats a prova, més bon resultat donen; y en els quals un hom acaba per descançar confiadament, en la seguretat de que may no 'ns han de fallir y de que més aviat seràn correctors discretissims (y fins enérgichs si convé) de les nostres deficiéncies, que no pas inconscients aprobadors d'elles.

Que 'ns visqui, donchs, molts anys aquest nou company que ara 'ns arriba: a gloria y honor de l'Academia y de la nostra terra benvolguda, que més que may necessita avuy d'homes sincers!

HE DIT.